

באזרה של תורה

מאוצרותיו של הרה"ג ראובן גולן שליט"א
רב ק"ק "דרכי תורה", ראש ישיבת "יביע אומר" רחובות וראש כולל "בני ראובן"

גליון 903

מוקדש לעילוי נשמת המנוח יצחק בן מרגלית ז"ל אוהב התורה ולומדיה

"להפוך אדם פשוט לכן עליה, חשוב לא פחות
מלהחזיר חילוני בתשובה!"

ב. ומכאן נלמד עד כמה גדולה היא מעלת מי שמשפיע על חבריו והופך אותו מאדם פשוט לכן עליה, ומערה בו תורה ודעת והשקפה ברורה. אין מדובר כאן דוקא על מי שמחזיר בתשובה אדם שאיננו שומר תורה ומצוות, שזה אמנם דבר גדול לכשעצמו אך לא זוהי הנקודה המדוברת כאן. אלא שבאמת גם אדם שכבר שומר תורה ומצוות אך מדרגתו היא פשוטה ובסיסית ללא מבט של תורה וללא חיים של עומק בלימוד ובהנהגה ובעבודת ה', הרי שמי שמלמד אותו דעת ותבונה ומעמידו על רגליו מבחינה תורנית, אין השפעתו מסתכמת רק במה שלימד אותו ידע וחכמה, אלא שהוא יצר ועשה את חבריו כמו ידיו והפך אותו לאדם אחר, נעלה יותר, וגדול יותר, עד שפנים חדשות באו לכאן.

וכבר אמר אחד הגדולים ש"להפוך אדם פשוט לכן עליה, הוא דבר חשוב לא פחות מלהחזיר חילוני בתשובה". וכעין זה היה אומר רבי בן ציון אבא שאול ראש ישיבת פורת יוסף (פאר התורה עמ' 737), "ללמד בחור ישיבה איך לומדים דף גמרא, זה לא פחות חשוב מלהחזיר אנשים בתשובה".

ועל כן אמרו חז"ל (סנהדרין יט, ב) ש"כל המלמד את בן חבריו תורה כאילו ילדו", ועוד אמרו (שם צט, ב) ש"כל המלמד את בן חבריו תורה כאילו עשאו". שאין זו מליצה בעלמא אלא הרי הוא כאילו ילדו ממש וכאילו עשאו ממש, שכן בעמלו ובפעולות שיגע ועשה כדי להחכימו וללמדו יצר את קומתו התורנית ועשה ממנו אדם חדש ממש.

ורבי יוסף ענגיל בגליוני הש"ס (סנהדרין, שם) הביא בהקשר לכך את דברי הגמרא במסכת תענית (ה, ב) "משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם", ופירש"י שהכוונה בזה היא ליהושע בן נון שהיה תלמידם של משה ואהרן [כמו שאמרו במס' עירובין (נד, ב) "יצא משה ושנה להן אהרן פירקן"] ולא מת בחייהם. ומבואר שתלמיד נקרא "מעשה ידי" של הרב.

[וראו לציון כאן לדברי הזוהר חדש (דף כ"ב) אמרו ש"כל המלמד תורה לאחרים, אברדם אבינו יחזיק בו ולא ינוח ליתנו ביד שר של אדום הוא שר של גיהנם אף על פי שחטא"].

רק "כאילו" או "כמו"?

ג. ודאה עד היכן הדברים מגיעים, שמחמת דברי חז"ל שנחשב "כאילו ילדו" כתב בנו של הנודע ביהודה (ספר אהבת ציון דרוש ט' ד"ה מה ישר) שהמלמד את חבריו נחשב לו הדבר לקיום מצות פריה ורביה.

ורבי שלמה קלוגר (חכמת שלמה אבן העזר סימן א סעיף א) כתב שהדבר תלוי במחלוקת הדרישה והט"ז (יורה דעה סימן רמ"ב) האם בכל מקום שאמרו חז"ל "כאילו" הדברים שווים ממש. שלדעת הדרישה אין הדבר

לייצר תלמיד ששקול כאלף אנשים
"שאו את ראש כל עדת בני ישראל" (כו, ב)

א. רש"י (בפסוק א', בפירוש השני) פירש ש"כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה, נמסר לו במנין, עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו, מחזירים במנין".

והקשה רבי משה פיינשטיין (בדרש משה, וביתר הרחבה בספר קול רם) שאם כן לכאורה יש כאן חסרון בהנהגתו של משה רבינו, שהחזיר במנין פחות ממה שנמסר לו. שבפרשת פקודי (שמות לח, כו) היה המנין "שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים", וכן היה המנין בפרשת במדבר (א, מו), אבל כאן נחסר ממניינם, שנאמר להלן (פסוק נ"א) "אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלושים". ונמצא שנחסרו אלף ושמונה מאות ועשרים מבני ישראל, ולא קיים משה את תפקידו כראוי.

ופירש, שבני ישראל במדבר היו צדיקים להחזיר מכל הרשעים שבהם, ושישאר מהם צדיקים הראויים להיכנס לארץ ישראל. וכמו שבמצרים יצאו רק אחד מחמישה מבני ישראל, וכפי שכתב רש"י (שמות יג, יח) שמתו כל הרשעים ונשארו רק הצדיקים שבהם, כך גם במשך ארבעים שנה במדבר עברו בני ישראל זיקוק וזיכוך בכל הנסיונות, כדי שימותו כל הרשעים וישאר אך ורק הצדיקים.

והנה בדרך כלל בעולם יש רק צדיק אחד מכל אלף אנשים, כמו שאמר שלמה המלך בחכמתו (קדלת ז, כח) "אדם מאלף מצאתי", ופירש רש"י (גיטין מה, א) "אחד מאלף מצאתי, שהוא צדיק". ואם כן אדרבה, לא רק שאין כאן חסרון בהנהגתו של משה אלא יש לו שבח רב ומעלה גדולה בזה, כי אלו שנמסרו לו ביציאת מצרים היו אנשים רגילים ופשוטים שהיו עלולים לחטוא, והוא עמל רבות והצליח ללמד להם בינה ודעת ולהעלותם ברוחניות עד שהוציא מהם סולת נקיה ונעשו צדיקים גמורים, ולא נחסרו ממניינם אלא רק מעט פחות מהמספר הראשון, שלא כדרך רוב הזמנים והדורות שמאלף אנשים רגילים יוצא רק צדיק אחד. וגם החיסרון המועט במנין אינו נחשב חסרון כלל, כי אנשים צדיקים גדולים שקולים כנגד כמה אנשים.

ובזה יובן מה שמצינו שמעלתם של דור המדבר שהיה כל אחד שקול כאלף איש [עיין זוהר (תיקונים קיב, א), ובספר עשרה מאמדות (מאמר חקוד דין ח"ב פ"ב), ובשל"ה (תשע"פ כלל פה קדוש) ובפירוש ענף יוסף לדברים רבה (פ"א פ"ג)], וכמו שנאמר (דברי הימים א' טז, כא) "דבר ציוה לאלף דור", מלמד שדור מקבלי התורה היו שקולים כאלף דור. שמכא הנהגת משה נהפכו להיות צדיקים גמורים עד שכל אחד מהם היה שקול כאלף אנשים בשאר הדורות.

הגלמוד שווה ממש לדבר המלמד, ולכן כאן אין זה נחשב ממש שילד אותו אלא רק "כאילו". אך לדעת הט"ז הדברים שווים ממש ולכן המלמד את חבירו נחשב ממש כמולידו, ואף מקיים בו מצות פריה ורבייה.

"העולם מתפעל מהגולם מפראג אך אני מתפעל יותר מתלמיד כמו החי"ט"

ד. וידוע הפולמוס בדבר הגולם שעשה המהר"ל מפראג, שיש הטוענים שלא היה ולא נברא אלא אגדה היא [וכך גם היתה דעתו של רבי מאיר מאזוז ראש ישיבת כסא רחמים. ורבינו יוסף חיים בספר בן יהוידע (סנהדרין סה, ב) כתב שכל דבר שנברא בספר יצירה אינו יכול להתקיים יותר מכ"ד שעות. ורבי יעקב ישראל קניבסקי בעל דקדילות יעקב כתב במהדורות הראשונות של ספרו חיי עולם (פרק ל) "וידוע דגם המהר"ל מפראג ז"ל עשה גולם", אך במהדורות שאחר כך הגיה וכתב "ומפורסם דגם המהר"ל", כי לבסוף פקפק בדבר. אמנם האדמו"ר מלובלין רבי מנחם מגדל שניאורסון סבר שסיפור הגולם אכן הותרחש, וכתב (ליקוטי שיחות חלק ב במדבר דברים) "בנוגע לעיקר הענין שהמהר"ל עשה את הגולם, בעצמי שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שראה הנשאר ממנו בעליית ביהכנ"ס דמהר"ל בפראג".

בין כך ובין כך יש אימרה נפלאה בשם רבי מאיר אריק בעל הטל תורה ומנחת פתים, ש"העולם מתפעל מהגולם שהמהר"ל יצר, אך אני מתפעל הרבה יותר מתלמיד כמו התוספות יום טוב שהמהר"ל זכה להעמידו!". כלומר שהעולם נסחף אחר דברים מופלאים וגסתרים ואגדות שהיו או שלא היו, ואינם יודעים ש"לבדוא" ולעשות ולהעמיד תלמיד כמו התוספות יום טוב [שהיה גדול תלמידיו של המהר"ל] זהו דבר הרבה יותר משמעותי והרבה יותר גדול!

ובענין זה אמר הרב מברסק (ספר "הרב מברסק" חלק ב' עמ' 56) ש"אין משמעות מיוחדת עבורנו בעובדת יצירתו של הגולם על ידי המהר"ל. אולם דבר אחד אנו יודעים בבירור, שהוא העמיד תלמיד בדמות בעל התוספות יום טוב: תפקידו הוא להעמיד תלמידים!!!!".

מדוע בניו של משה נקראו על שם אשתו ולא על שמו? "פקוד ה' אלוהי הרוחות לכל בשר איש על העדה" (כו, טז)

א. פירש"י "כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר, הגיעה שעה שאתבע צרכי שיידשו בני את גדולתי. אמר לו דקב"ה, לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושיו שלא מש מתוך האהל. וזהו שאמר שלמה (משלי כז, יח) נוצר תאנה יאכל פריה".

וממדרש זה הוכיח החתם סופר (בתשובה או"ח י"ב) שכתב תורה אינו עובר בידושה. שהנה משה רבינו אמר (ראה רש"י על הפסוק הנ"ל) שמנהיג בישראל צריך שיהיה יכול לעמוד בפני רוחו של כל אחד ואחד מישראל. ואילו לא היתה בבניו מידה זו היה סותר בכך את דבריו. ובהכרח שבניו היו מוכתרים בתכונה זו וגם במידות טובות והיו ראויים להיות מנהיגים. וגם דקב"ה לא אמר לו שיהושע יותר ראוי מבניו אלא שהוא זכאי לכך יותר בגלל שסידר את הספלים. ואם כן קשה מדוע בני משה לא ידשו את שדרת אביהם והרי נאמר (דברים יז, כ) "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל", ולמדו מכאן שהבן יודש את אביו לגדולה. ועל כרחק שבכתב תורה אין ידושה מאב לבן, והוא ניתן למי שראוי לכך ביותר.

ברם, רבי אברהם בורגשטיין בתשובה באבני נזר (וידה דעה ש"ב) חלק על החתם סופר כי אכן מצינו (אבות דר' ג' פר' יז) שדקב"ה השיב למשה "בניך לא עסקו בתורה", ומשמע שאם היו עוסקים בתורה היו ממלאים את מקומו ויורשים את גדולתו.

אולם כתב האבני נזר שגם אם נגיה כדברי החתם סופר שבני משה היו ראויים לכך, מכל מקום אין ללמוד מכאן שאין כתר תורה עובר בידושה, שכן אצל משה היה טעם מיוחד לכך. שהנה נאמר בפרשת יתרו (שמות יח, ו) "אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה", ולכאורה וכי רק בניה הם ואינם בניו, ומדוע אמר לו יתרו "שני בניה"? ובזוהר דקד' (פר' יתרו) אמרו על כך "ר' אלעזר אמר, הא משה הוה מזדווג באתר אחרא קדישא עילאה ולא יקרי למיקרי לזון בניו". ועוד אמרו שם בסמוך, "ודאי בגין יקרא דשכינתא אודווגותא עילאה דאודווג ביה במשה כתיב בניה". כלומר שמפאת כבודו של השכינה שהיה למשה בחינה ומעלה של הזדווגות בה לכן לא נקראו ילדיו בתורה "בניו" אלא "בניה" על שם אשתו ציפוריה.

וזהו פירוש הפסוק (שמות ג, ה) "ויאמר אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך". שדרשו חז"ל (זבחים קב, א) "אין הלום אלא מלכות", שביקש משה מלכות לזרעו ולא נתקבלה בקשתו. ובזוהר דקד' (פר' חקת) אמרו על "של נעליך מעל רגליך", שכאן רמז לו לפרוש מן האשה כיון "דאודווג בשכינתא". וביאר האבני נזר שענין אחד הוא, שאמר לו דקב"ה, מה הטעם ש"אל תקרב הלום" ולא תיתן מלכות לבניך? כי "של נעליך מעל רגליך", שהיות ויש לך משה בחינה של הזדווגות בשכינה אין ראוי שהיוצאים ממך ייקראו "בניך" על שמך אלא מתייחסים הם רק לאשתך, ומשכך לא יידשו הם את מלכותך.

ועל פי זה כתב האבני נזר שאין ללמוד ממש רבינו שכתב תורה אינו עובר בידושה, כי שונה הדבר במשה שהיה לו ענין יוצא דופן של הזדווגות בשכינה ולכן בניו לא היו נקראים על שמו ולא ידשו את מלכותו ושרדתו, מה שאין כן בשאר בני אדם.

יהושע היה הכי "בן" של משה רבינו ולכן ירש את מלכותו

ב. ואמנם, למרות שילדיו של משה לא נקראו "בניו", תלמידיו נקראו תולדותיו ובניו, וכמו שנאמר (במדבר ג, א) "ואלה תולדות אהרן ומשה". כי התלמיד הוא בן רוחני ולכן אין זה סותר להזדווגות של משה בשכינה דקד'. וכתב האבני נזר, שמפני כן זכה יהושע לרשת את הנהגת משה כיון שהיה נחשב בנו על ידי שלמד ממנו תורה. ואף שכל ישראל למדו תורה ממש, מכל מקום יהושע היה התלמיד הכי מובהק של משה רבינו ועל כן היה נחשב הכי "בן" של משה רבינו, ומשכך היה ראוי יותר מכולם להיות המנהיג הבא של עם ישראל.

אל תשמור את הפניעות כך ככבשים בני שנה

"ככשים בני שנה וגו', את הכבש אחד תעשה כבוקר וגו'" (כח ג - ד)

בספר תנודי זהב למגיד רבי בנימין מזלאוץ (הובא ב"מפי ספרים וסופרים"), פירש בדרך המוסר בשם רבי יצחק מדרדוביטש [אביו של רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב. וזעיר רבי צבי אלימלך מדינוב (אגרא דפרקא רמז כט) שהבעל שם טוב אמר על רבי יצחק שזכה להגביה את נשמתו עד למעלת רבי שמעון בר יוחאי], שהנה העולם נהגים לעכב את בקשת הסליחה איש מרעו עד ערב יום הכיפורים שאינו מכפר עד שיפייס את חבירו (שו"ע או"ח סימן תר"ו סעיף א), אך לא זו הדרך שיבד לו האדם, אלא ימחול ויסלח בכל לילה לפני שכבו על מיטתו לכל מי שדגניט אותו, וכן אם חטא מי כנגדו בעוד לילה אזי קודם שיאיר השחר כבר יסיר טינה מליבו, ולא ישאיר כעסו בליבו שנה תמימה.

ודבר זה נרמז בפסוק "זה האשה אשר תקיבו לה", שהרצוה להעלות קרבן ליהי ניהוח לה, לא יעשה "כבשים בני שנה", כלומר שלא ישמור את כעסו ואיבתו שנה תמימה עד שהלה יבקש ממנו סליחה ומחילה, אלא "שנים ליום עולה תמיד", פעמיים באהבה ימחול לכל מי שחטא כנגדו. "את הכבש אחד תעשה בבוקר", שימחול ויסלח לפני שאיר השחר למי שדגניט אותו בלילה. "ואת הכבש השני תעשה בין הערבים", שלפני עלותו על יציעו יסלח למי שדגניט אותו ביום ואזי לא יעגש שום אדם בסיבתו ב"ה.

רשימת השיעורים

של הרה"ג ראובן גרין שליט"א
בביהמ"ד "דרבי תורה"

קו קהל ראובן -

ניתן להאזין למאות שיעורים
והוצאות של הרב במגוון נושאים
בטל' 0733-71-81-56

יום שלישי | סמיכת חבר' | הלכות ברכות | 20:30-21:30

יום רביעי | טור בית יוסף הלכה למעשה | הלכות יציאת | 20:30-21:30

שבת קודש | גמרא מסכת תענית | 16:30-17:30

שבת קודש | אור החיים הקד' | כ-20 דקות לפני צאת השבת